

SAMENVATTING

In Nederland gaat een toenemend aantal kinderen met Downs syndroom naar het reguliere basisonderwijs. In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op de achtergronden die een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van deze groei. De goed georganiseerde en actieve groep ouders van kinderen met Downs syndroom hebben de plaatsing van hun kinderen op de basisschool mogelijk gemaakt. Deze plaatsingen passen binnen een internationale ontwikkeling waarbij ernaar gestreefd wordt mensen met een (verstandelijke) handicap zoveel mogelijk te integreren in de maatschappij. Met een leerlinggebonden financiering voor een deel van het speciaal onderwijs probeert de Nederlandse overheid deze ontwikkelingen te ondersteunen.

Omdat de plaatsing van kinderen met Downs syndroom in Nederland nog een nieuwe ontwikkeling is, is er grote behoefte aan informatie over de wijze waarop de opvang van deze kinderen in het reguliere onderwijs het beste kan worden vormgegeven. Er is gekozen voor een beschrijvend onderzoek om deze informatie te verkrijgen. De doelstelling van het onderzoek dat in dit proefschrift beschreven wordt is, om kennis op te doen die bijdraagt aan het zo goed mogelijk kunnen opvangen van kinderen met Downs syndroom in het reguliere basisonderwijs.

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van onderzoek naar kinderen met een verstandelijke handicap in het reguliere onderwijs. Er wordt eerst ingegaan op onderzoek waarbij plaatsingen in het reguliere onderwijs worden vergeleken met plaatsingen in het speciaal onderwijs. Vervolgens wordt ingegaan op onderzoek waarbij plaatsing in het reguliere onderwijs uitgangspunt is. Bij dit type onderzoek wordt onderzocht hoe plaatsingen in het reguliere onderwijs zo goed mogelijk kunnen plaatsvinden.

Het derde hoofdstuk geeft een overzicht van de aantallen Nederlandse kinderen met Downs syndroom in de basisschoolleeftijd. Met behulp van cijfers van het Ministerie is getracht een schatting te maken van het aantal kinderen dat de afgelopen schooljaren op de basisschool zat. De gegevens van het Ministerie kwamen niet altijd overeen met de gegevens van de basisscholen, waardoor er sprake is van (voorzichtige) schattingen. Het aantal kinderen met Downs syndroom in de schooljaren '93/'94, '94/'95, '95/'96 en '96/'97 wordt geschat op respectievelijk 221, 303, 339 en 398. Aan het eind van schooljaar '93/'94 verlieten naar schatting 26 leerlingen met Downs syndroom de basisschool, voor de twee schooljaren daarop volgend zijn dat respectievelijk 55 en 48 leerlingen.

In hoofdstuk 4 wordt het eerste empirische onderzoek besproken. In dit eerste deelonderzoek is ingegaan op de plaatsing van leerlingen met Downs syndroom op de basisschool. De drie onderzoeksvragen waren: Hoe verloopt de aanmelding en toelating van kinderen met Downs syndroom in de basisschool? Wat is de inhoud van het onderwijs- en vormingsaanbod voor kinderen met Downs syndroom? Is er sprake van een verbreding van de zorg naar andere leerlingen met problemen?

Het ging hierbij om een beschrijving van de situatie. De meningen en ervaringen van de betrokken scholen en ouders speelden een belangrijke rol. Kort samengevat kan de eerste onderzoeksvraag als volgt beantwoord worden. Het motief van ouders met een kind met Downs syndroom om hun kind op de basisschool aan te melden is vooral gelegen in de verwachting dat het goed is voor de sociale ontwikkeling van hun kind om in de eigen omgeving tussen de andere kinderen van de buurt op te groeien. Het is voor ouders niet altijd gemakkelijk om hun kind op een basisschool geplaatst te krijgen. Leerkrachten zijn vaak bang dat ze de opvang van een leerling met Downs syndroom niet aankunnen. Ondanks deze angst neemt toch een groeiend aantal scholen deze leerlingen aan. Hun motief hierbij is dat ze denken dat het goed is voor de leerling met Downs syndroom én voor de andere kinderen in de klas.

Wat betreft het onderwijs- en vormingsaanbod kan vermeld worden dat er geen algemene richtlijnen zijn voor het onderwijs aan kinderen met Downs syndroom in de basisschool. Deze kinderen krijgen een aangepast programma wat ze deels buiten het klaslokaal krijgen aangeboden. In de groepen 1 en 2 krijgen de leerlingen een minder aangepast programma en brengen ze meer tijd door in de klas dan in de groepen 3 en hoger. Leerkrachten geven aan dat de gedragsregels voor de leerling met Downs syndroom gelijk zijn aan die voor de andere leerlingen. De aanwezigheid van de leerling met Downs syndroom heeft invloed op de andere leerlingen. Leerkrachten zien dit in het algemeen als een positieve invloed, namelijk dat het goed is voor de leerlingen dat ze leren omgaan met een gehandicapt kind. Het heeft geen invloed op het onderwijsaanbod aan de andere leerlingen. Ondanks het feit dat de ouders en scholen over het algemeen positief zijn, blijft de leerling met Downs syndroom lang niet altijd de hele basisschoolperiode in het regulier onderwijs. In een aantal gevallen wordt de plaatsing beëindigd omdat de basisschool of de ouders plaatsing in het basisonderwijs niet langer zinvol of haalbaar vinden.

Het tweede deelonderzoek (hoofdstuk 5) gaat in op de redenen waarom kinderen met Downs syndroom van de basisschool naar het speciaal onderwijs worden verwezen. Uit dit onderzoek blijkt dat het overplaatsen naar het speciaal

onderwijs te maken heeft met verschillende combinaties van redenen. Er worden drie categorieën onderscheiden. De in het onderzoek onderscheiden categorieën zijn: het gebrek aan enthousiasme bij de leerkrachten; sociale of sociaal-emotionele problemen; te weinig kunnen bieden in het leerproces. Waardoor de scholen geen oplossing konden vinden om de sociale, cognitieve en organisatorische problemen het hoofd te bieden is niet altijd duidelijk.

In hoofdstuk 6 wordt een theoretisch kader over de sociale integratie van kinderen met Downs syndroom besproken. De sociale contacten van de leerling met Downs syndroom met zijn/haar klasgenoten staan hierbij centraal. Er wordt eerst ingegaan op de contacten tussen kinderen in het algemeen. Contacten tussen een leerling met een handicap en medeleerlingen komen niet altijd spontaan tot stand, maar kunnen wel op allerlei manieren positief beïnvloed worden. Hierbij speelt de leerkracht een belangrijke rol. Samenwerking tussen de leerling met Downs syndroom en (een) medeleerling(en) kan door de leerkracht gestimuleerd worden en lijkt positief uit te werken. Andere factoren die een positieve invloed lijken te hebben op de sociale integratie van kinderen met Downs syndroom zijn bijvoorbeeld het plaatsen van de leerling met Downs syndroom bij leeftijdsgenootjes, peer tutoring en het informatie geven over handicaps aan medeleerlingen.

In hoofdstuk 7 wordt het derde en laatste deelonderzoek besproken. In dit deelonderzoek staan de contacten tussen medeleerlingen en leerlingen met Downs syndroom in groep 3 van de basisschool centraal. De drie onderzoeksvragen waren: 1. Hoe zijn de sociale contacten tussen leerlingen met Downs syndroom en medeleerlingen in het reguliere onderwijs? 2. Welke kenmerken heeft de leerling met Downs syndroom die van invloed kunnen zijn op de contacten met medeleerlingen? 3. Wat is de rol van de leerkracht bij de contacten tussen leerlingen met Downs syndroom en medeleerlingen? De observaties geven aan dat de leerling met Downs syndroom minder interacties heeft met medeleerlingen en meer met de leerkracht in vergelijking met een laag en gemiddeld presterende klasgenoot. De kinderen waar de leerling met Downs syndroom het meeste contact mee heeft zijn meestal de zorgzame leerlingen en soms de wat wildere leerlingen. De ouders en de leerkrachten zijn positief over de contacten die de leerling met Downs syndroom met de medeleerlingen heeft. De oordelen over de sociometrische positie van de leerling zijn verschillend beschreven. Volgens de sociometrische schaal komt de categorie 'genegeerd' het meest voor, bij de leerkrachten de categorie 'gemiddeld'. De leerlingen met Downs syndroom kenmerken zich volgens de leerkrachten wat betreft schoolgedrag door een lage werkhouding vergeleken met klasgenoten. Ze zijn over het

algemeen emotioneel iets minder stabiel, maar scoren gemiddeld bij extraversie en aangenaam gedrag. Het taalgebruik van de leerling is voor zowel leerkracht als medeleerlingen begrijpelijk. Ook de leerling zelf begrijpt de leerkracht en de medeleerlingen. Toch hebben de meeste leerlingen in meer of mindere mate last van spraakproblemen. De meest gebruikte activiteiten van de leerkracht om contacten tussen de leerling met Downs syndroom en de medeleerlingen te bevorderen zijn een gunstige plaats geven in de klas en de leerling actief betrekken bij het gebeuren in de klas. Ook het trainen van de sociale vaardigheden van de leerling met Downs syndroom en van de medeleerlingen gebeurt geregeld, net als het gebruik van coöperatieve leerinstructie. Een medeleerling aanwijzen om de leerling met Downs syndroom te helpen gebeurt erg weinig. Het onderwijzen van een leerling met Downs syndroom zien de leerkrachten als een uitdaging. Ze vinden het leuk en leerzaam, maar wel vrij moeilijk. Als voordelen van de basisschool zien de leerkrachten vooral de winst in sociale contacten voor de leerling met Downs syndroom. Dat medeleerlingen leren om te gaan met een klasgenoot met een handicap wordt door de leerkrachten als belangrijk pluspunt ervaren van integratie. Sommige leerkrachten vinden dat het speciaal onderwijs qua middelen en expertise soms meer voordelen biedt. In het laatste hoofdstuk worden kritische kanttekeningen bij de drie deelonderzoeken geplaatst. Een deel van de onderzoeksresultaten is al weer achterhaald door de tijd. Het plaatsing van kinderen met Downs syndroom is veranderd evenals de populatie kinderen met Downs syndroom op de basisschool. Hoewel er op de resultaten van het onderzoek kritiek mogelijk is ziet het er naar uit dat de plaatsing van kinderen met Downs syndroom in het reguliere onderwijs goed mogelijk. Toch zijn er nog vele verbeteringen in de opvang mogelijk en vaak ook nodig. Het lijkt erop dat met behulp van gestructureerde integratieprogramma's de contacten tussen de leerling met Downs syndroom en de medeleerlingen nog verbeterd kunnen worden.